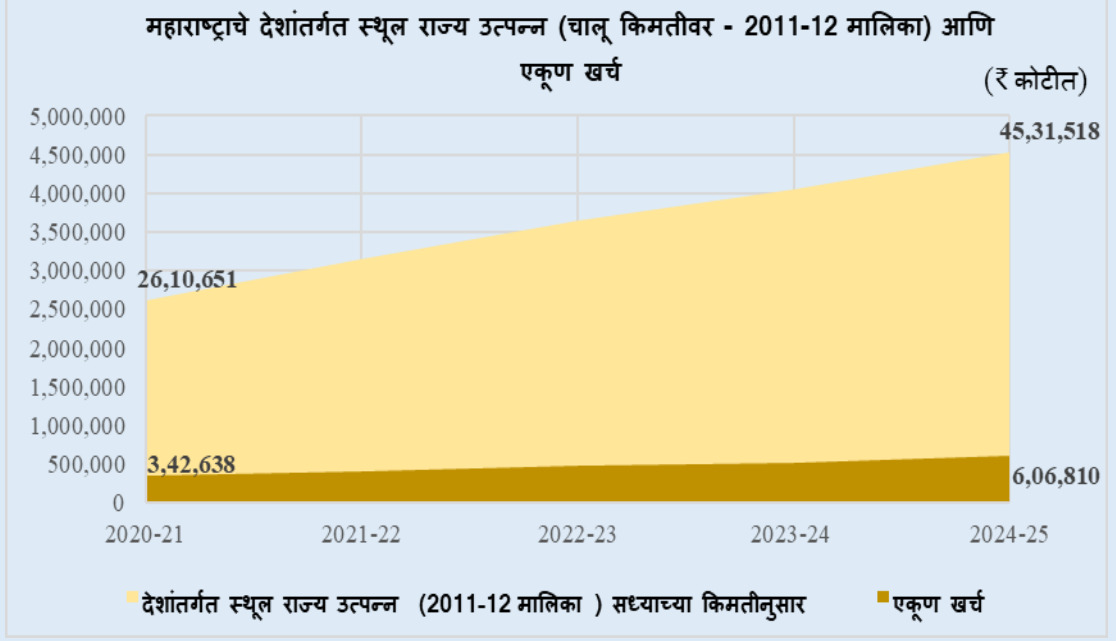

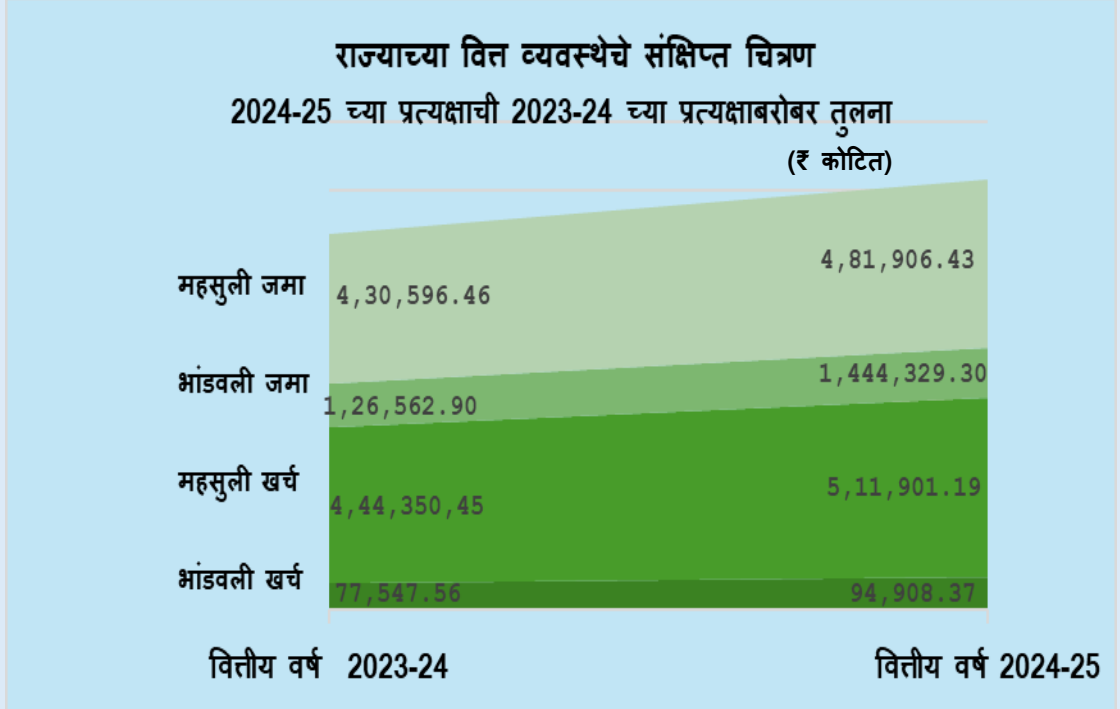
कार्यकारी सारांश

कार्यकारी सारांश

महाराष्ट्र राज्याच्या वित्त व्यवस्थेवरील हा अहवाल वित्तीय वर्ष 2024-25 साठी महाराष्ट्राच्या वित्तीय स्थितीचे स्वतंत्र निर्धारण करतो.

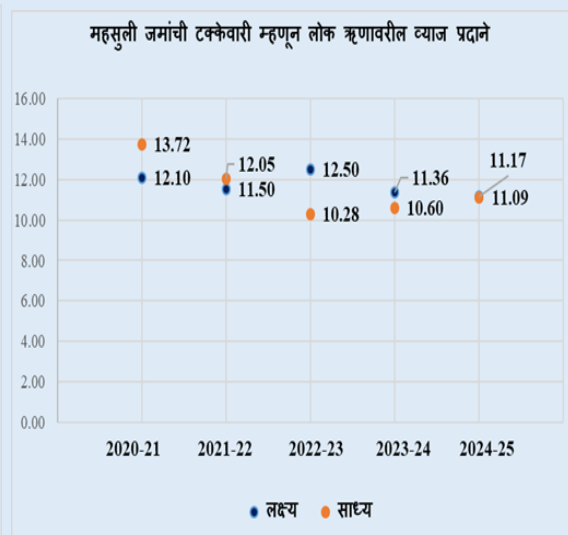
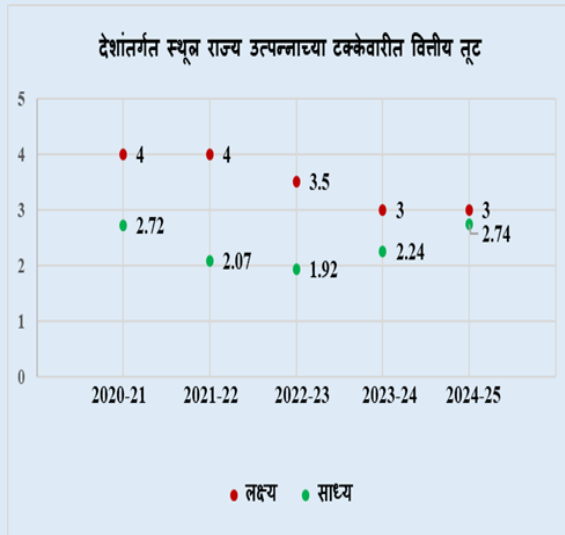
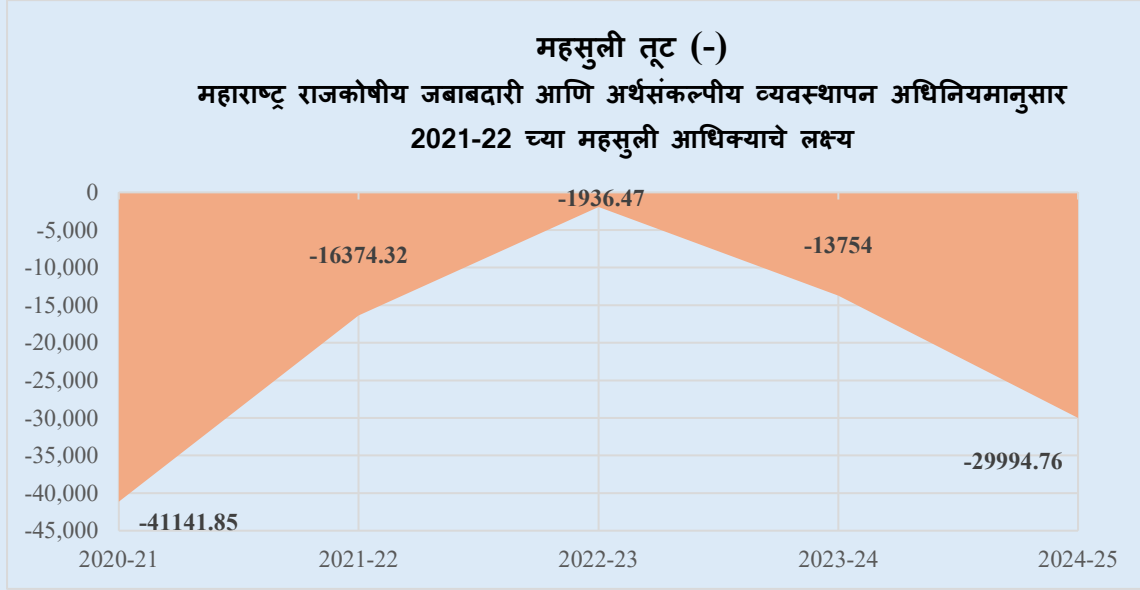

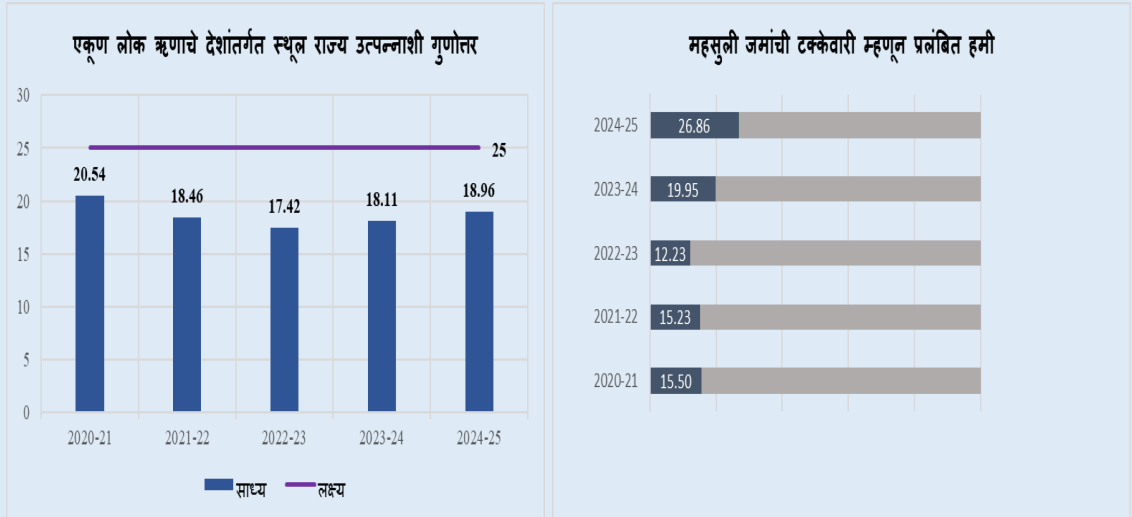
2024-25 या वित्तीय वर्षादरम्यान महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये मध्यम वाढ दिसून आली, देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नातील वाढ 11.38 टक्के (2023-24) वरून 11.73 टक्के (2024-25) झाली. भारताच्या स्थूल राज्य उत्पन्नामध्ये राज्याचे योगदान 13.70 टक्के होते.

राज्याच्या वित्तीय उत्पन्नात महसुली जमेची वाढ स्थिर दिसून आली, जी 2023-24 च्या तुलनेत 2024-25 मध्ये 11.92 टक्क्यांनी वाढली. करेतर संकलन आणि केंद्रीय कर हस्तांतरण यांच्या सहाय्यामुळे कर महसूल हा उत्पन्नाचा मुख्य स्रोत राहिला, तर भारत सरकारकडून मिळणाऱ्या अनुदानाने घटता कल दर्शविला.

राज्याच्या खर्चावर महसुली खर्चात (84.36 टक्के) विशेषतः वचनबद्ध खर्च (वेतन, मजुरी आणि व्याज) आणि अनुदानात वाढ झाली होती, तर भांडवली खर्च जरी निखालसपणे वाढत असला तरी एकूण खर्चाच्या केवळ 14 टक्के होता.

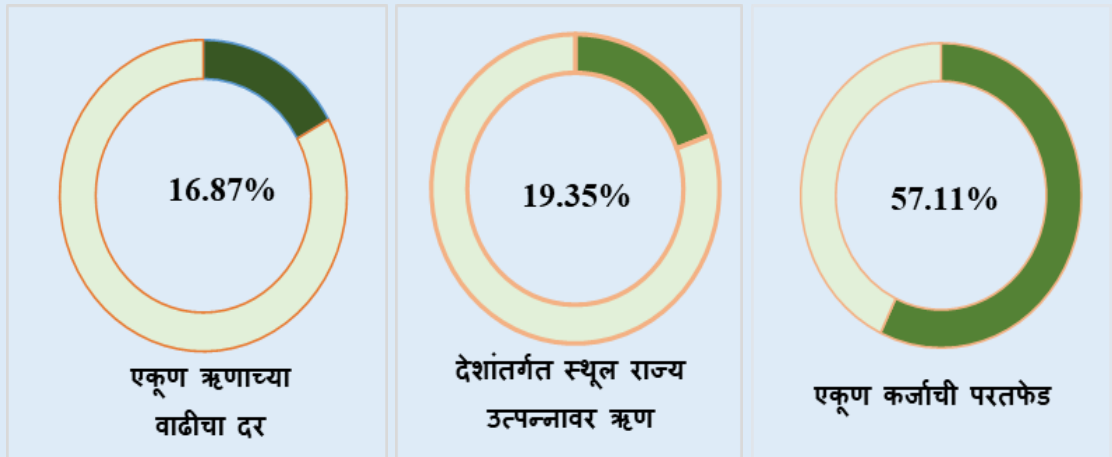

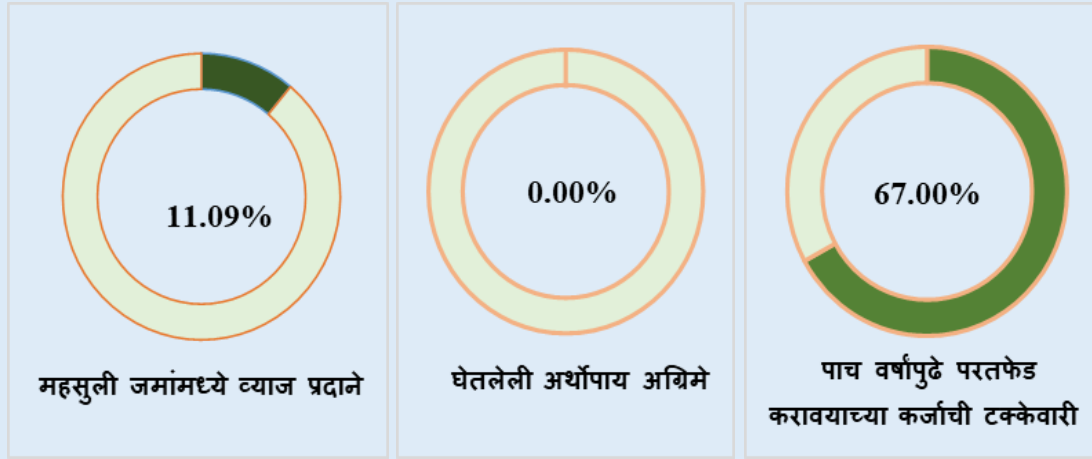

2024-25 मध्ये, राज्याने महसुली तूट ₹ 29,994.76 कोटी (देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाच्या 0.66 टक्के), वित्तीय तूट ₹ 1,24,208.74 कोटी (देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाच्या 2.74 टक्के) आणि प्राथमिक तूट ₹ 70,753.63 कोटी (देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाच्या 1.56 टक्के) नोंदवली. वित्तीय तूट राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन मर्यादेत राहिली, तरी राज्याने वर्षभरात राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन लक्ष्यापेक्षा जास्त महसुली तूट नोंदवणे सुरुच ठेवले, अंशतः लोक लेख्यांतर्गत आभासी वैयक्तिक ठेव खात्यांमध्ये खर्च न केलेली मोठ्या प्रमाणात शिल्लक कायम राहिल्यामुळे महसुली आणि वित्तीय तूट वाढली.

ऋण शाश्वतता

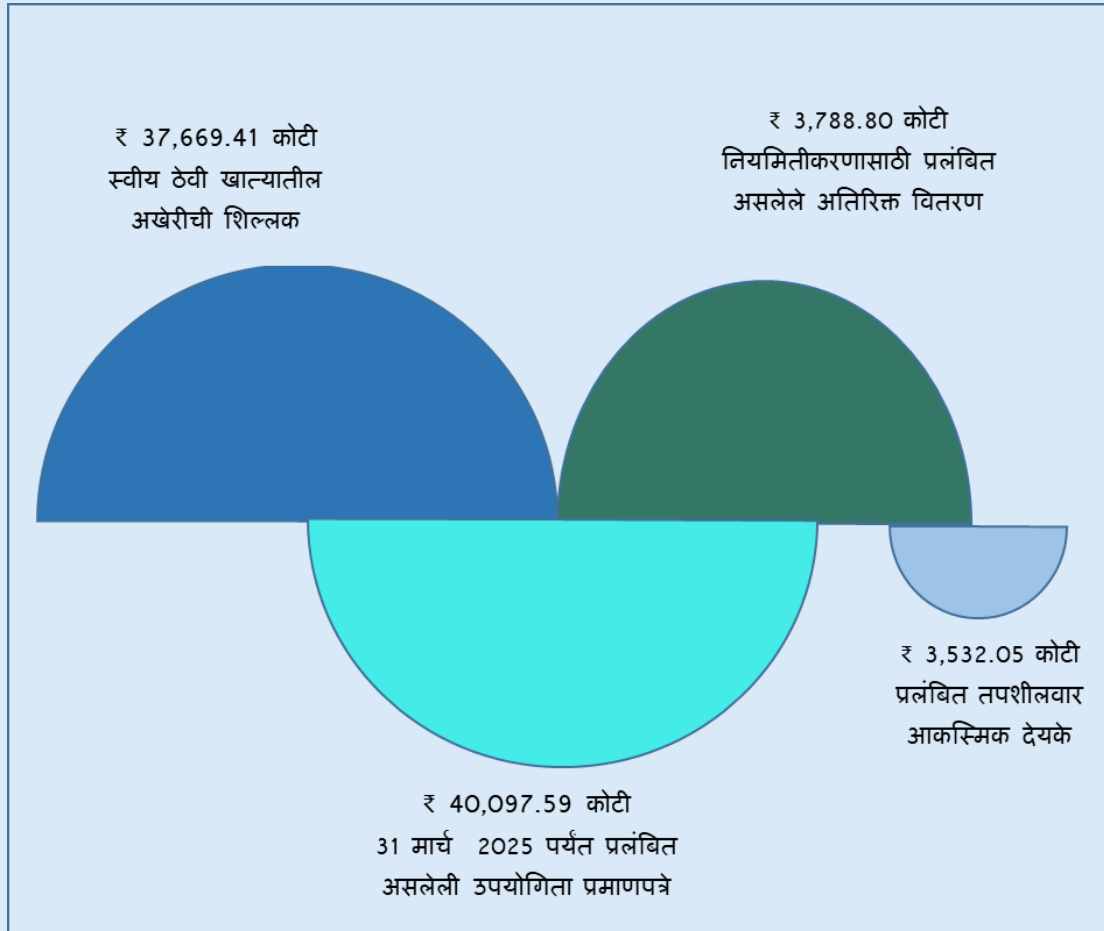
2024-25

मागील वर्षीची आकडेवारी बरी होती तरी ऋण शाश्वतता निर्देशक संमिश्र चित्र सादर करतात. त्यामुळे, पुढील वर्षीत सावधगिरी बाळगणे आवश्यक आहे.

31 मार्च 2025 पर्यंतची वित्तीय स्थिती

उच्च प्राधान्य निर्देशक (महाराष्ट्र राजकोषीय जबाबदारी अधिनियम, 2005 नुसार)			
मापदंड	वित्तीय वर्ष: 2024-25 मूल्य	निकष	शेरा
महसुली तूट (देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी)	0.66%	≥ 0 (राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन उद्देश)	महसुली तुटीमधील सातत्य मर्यादित वित्तीय कक्षा (space) आणि चालू खर्चासाठी कर्जावरील वाढते अवलंबित्व दर्शवते.
एकूण वित्तीय तूट (देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी)	2.74%	$\leq 3\%$ (राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन मर्यादा)	राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन लक्षणीय वित्तीय क्षमता .
लोक ऋण / देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्न	18.96%	$< 25\%$ (राजकोषीय जबाबदारी आणि अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन उद्देश)	वित्तीय वर्ष 2023-24 पासून (18.11%); पतदारी प्रतिबंध सुधारणे

इतर प्राधान्य निर्देशक			
मापदंड	वित्तीय वर्ष: 2024-25 मूल्य	निकष	शेरा
प्राथमिक शिल्लक देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नाची टक्केवारी) = (एकूण जमा - व्याजविरहित खर्च)/देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्न	(-) 1.56%	> 0 उत्कृष्ट (आंतरराष्ट्रीय नाणे निधी)	नकारात्मक सूचित करते की कर्ज स्थिरता संभाव्य जोखमीचा सामना करते.
व्याज प्रदाने/महसुली जमा	11.09%	कमी असल्यास उत्तम; रिझर्व्ह बँकेकडून जोखीम $> 15\%$ (अर्थ मंत्रालय)	व्याजाच्या बोजाकडे लक्ष देणे आवश्यक
ऋण सेवा/महसुली जमा (लोक ऋण मूळ रक्कम+ व्याज/महसुली जमा	34.97%	कमी असल्यास उत्तम; 25% पेक्षा जास्त असल्यास कायम लक्ष ठेवणे (जागतिक बँक)	उच्च; संभाव्य वित्तीय असुरक्षितता दर्शवते.

मापदंड	वित्तीय वर्ष: 2024-25 मूल्य	निकष	शेरा
वाढ-व्याज विभेदक (वास्तविक देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्न वाढ - वास्तविक प्रभावी व्याज दर)	4.27%	> 0 ऋण गतिशीलतेस सहाय्य करते (आंतरराष्ट्रीय नाणे निधी आणि डोमार मॉडेल)	वित्तीय वर्ष 2023-24 पेक्षा कमी/लहान (6.20%) असली तरी सकारात्मक राखीव निधी/आधार
भांडवली खर्चाचा हिस्सा = भांडवली खर्च/ एकूण खर्च	13.64%	मोठा हिस्सा = उत्तम गुणवत्ता मिश्रण (भारतीय रिझर्व्ह बँक)	एकूण खर्चातील (भांडवली खर्च/एकूण खर्च) भांडवली खर्चाचा वाटा 2020-21 मधील नऊ टक्क्यांवरून 2024-25 मध्ये 14 टक्क्यांपर्यंत वाढला, जो खर्चाच्या गुणवत्तेत हळूहळू सुधारणा दर्शवतो.
स्वतःची -महसुली ताकद = राज्याचा स्वतःचा महसूल/ महसुली खर्च	71.75%	मोठी व्याप्ती चांगली (अर्थ मंत्रालय)	स्वतःचे महसूल सुधारित खर्चाच्या 71.75% व्यापतात; उर्वरित हस्तांतरण/अनुदानाद्वारे

महाराष्ट्राची वित्तीय स्थिती मजबूत देशांतर्गत स्थूल राज्य उत्पन्नामधील वाढीमुळे स्थिर आहे. तथापि, वाढत्या महसुली तुटीमुळे भांडवली खर्चासाठी बाजारातील कर्जावर अवलंबून राहणे आवश्यक आहे. यामुळे दीर्घकालीन कर्जाच्या स्थिरतेसाठी संभाव्य धोका निर्माण होतो. ₹ 27,184 कोटीपेक्षा जास्त न फेडलेल्या दायित्वांबाबत लेखापरीक्षण निरीक्षणांमुळे वित्तीय शिल्लक आणखी वाढली, ज्यामुळे वित्तीय तूट आणि महसुली तूट आणखी वाढण्याचा धोका आहे.

परिणामी, वित्तीय मजबुतीकरणाच्या दिशेने सध्याच्या प्रवासात संभाव्य संरचनात्मक अडथळ्यांना सामोरे जावे लागू शकतो, यामुळे सावधगिरी बाळगणे आणि संसाधन व्यवस्थापनात वाटप कार्यक्षमता आवश्यक आहे.